

Vlaamse overheid

Havenlaan 88 bus 5

1000 BRUSSEL

T 02 553 16 50

info@onroerenderfgoed.be

VERSLAG Workshop 'Prioritaire acties'

////////////////////////////////////

datum: 22 februari 2019

deelnemers: Annemie Bergen (Nieuwerkerken, Luc Crevecoeur (Provinciaal Natuurcentrum), Kathleen De Clercq (PXL), An Digneffe (Regionaal Landschap Haspengouw & Voeren), Davy Huygen (freelance natuur-, milieu- en landschapsopdrachten), Jan Mampaey (Provinciaal Natuurcentrum), Sander Malfroy (ANB), Katrien Nijs (Departement Landbouw en Visserij), Mietje Peeters (Provincie Limburg, Milieu en Natuur), Joeri Philtjens (Bilzen), Heidi Pinxten (Boerenbond), Kathleen Pipeleers (Nationale Boomgaardenstichting), Jeroen Rappé (Treehive), Jos Ramaekers (Natuurpunt), Tine Rijvers (Regionaal Landschap Haspengouw & Voeren), Luk Robijns (Fruittrekmuseum), Ludo Royen (Nationale Boomgaardenstichting), Nathalie Steegmans (Borgloon), Els Stevens (Dept. Landbouw & Visserij), Willy Tans (BOS), Luc Terwinghe (landbouwer), Arno Thomaes (INBO), Ghislain d'Ursel (Landelijk Vlaanderen), Jeroen Vandenborre (INBO), Katrien Van Herck (Boerenbond), Mieke Van Langenaeken (Regionaal Landschap Haspengouw & Voeren), Jonas Van Looveren (Agentschap Onroerend Erfgoed)

begeleiders: Marc De Bie (OE)

verslaggever: Anse Kinnaer (OE)

onderwerp: Workshop actieprogramma

////////////////////////////////////

1 VERLOOP WORKSHOP

Voor het begin van de workshop licht Marc nog eens het proces en de timing toe. Anse overloopt de 8 ambities zoals geformuleerd in de visietekst en de opmerkingen die belanghebbenden op deze visie gaven (presentatie in bijlage). Het is positief vast te stellen dat iedereen zich in de ambities kan vinden. De opmerkingen hebben vooral betrekking op de interpretatie of uitwerking van verschillende ambities. Sommige van deze opmerkingen zijn tegengesteld aan elkaar. Het is dus evident dat niet alles kan opgenomen worden. Bij tegenstellingen zoeken we naar een 'gouden middenweg'. De ambities en opmerkingen zijn toegevoegd als bijlage bij dit verslag.

Na de toelichting volgt de workshop. Deze is opgebouwd uit 6 stappen:

- 1) **Formuleren van acties:** zo concreet mogelijk formuleren van acties die uitwerking kunnen geven aan de visie: bij voorkeur wat + voor wie + waar (zie tabel)

- 2) **Acties onder doelstellingen plaatsen en clusteren:** deelnemers kunnen acties onder één van de grote doelstellingen (behoud, beheer, beleid) plaatsen. Gelijkaardige acties worden geclusterd (zie tabel + foto's)
- 3) **Impact scoren:** deelnemers plaatsen stickers bij de acties waarvan ze denken dat die de meeste impact zullen genereren. De 5 hoogst scorende (clusters) van acties behandelen we verder in de volgende fases. (zie tabel + foto's)
- 4) **Verantwoordelijke sectoren:** per belangrijke actie kort nagaan welke sector dit best opneemt. Uiteraard blijft samenwerking centraal staan, maar gezien de sectorale organisatie van het beleid zal iemand toch het initiatief moeten nemen en trekker moeten zijn. (zie foto's)
- 5) **Stappen voor de komende legislatuur:** voor 5 belangrijkste acties kort nagaan wat de belangrijkste stappen zijn die we de komende 5 jaar moeten nemen. (zie foto's)
- 6) **Quick-wins:** de meeste acties kunnen niet onmiddellijk uitgevoerd worden. Sommige vragen nog bijkomend onderzoek of aanpassingen in de wetgeving e.d. daarom zoeken we ook specifiek naar acties die eenvoudig en op korte termijn uitgevoerd kunnen worden en toch een goed resultaat leveren. (zie tabel + foto's)

De stappen zijn geregistreerd op foto's. De acties, de doelstelling en cluster waaraan ze toegekend werden en de impactscore zijn ook apart opgenomen in een tabel. Foto's en tabel zijn opgenomen als bijlage.

Leeswijzer tabel:

- Alle acties, ook deze die niet opgehangen werden en de quick-wins die later vermeld werden, zijn opgenomen in de tabel. De acties zijn geclusterd volgens gelijkaardige thema's. Elk van deze clusters kreeg een letter, elke actie een nummer: hier kan later in het verslag naar verwezen worden.
- In de kolom 'cluster' staan clusters vermeld die de deelnemers samen maakten tijdens de workshop.
- De kolom 'locatie' vermeldt waar de acties na de workshop verzameld werden
 - Tafel: deze acties zijn niet gezamenlijk behandeld
 - Behoud/Beheer/Beleid: doelstelling waar de actie tijdens de workshop werd ondergebracht
 - Quick-wins: actie vermeld in het kader van de quick-wins
- De kolom 'stickers' vermeldt het aantal stickers dat tijdens de 3de fase bij de acties zijn geplakt. In het geval van clusters staat het aantal op de actie zelf tussen haakjes vermeld en het aantal van de cluster (waarmee we verder werkten) ernaast. Het kan zijn dat de som niet altijd klopt: dit is omdat niet alle stickertjes op een actie werden geplakt maar soms ook ernaast en dit kon ik niet meer reconstrueren achteraf. Alleszins zijn er ook foto's van de toestand tijdens de workshop (zie bijlage).

2 ACTIES IN UITVOERING VAN DE VISIE

In dit onderdeel vatten we de acties samen volgens clusters, die ik onderbracht onder de ambitie waar ze naar mijn aanvoelen het best onder passen. In een aantal gevallen kan dit anders zijn dan de doelstelling waarin de actie tijdens de workshop ondergebracht werd. Vette passages verwijzen naar in de workshop vernoemde acties. Nummers en letters tussen haakjes verwijzen naar de corresponderende (clusters van) acties die opgenomen zijn in de tabel.

2.1 Behoud

AMBITIE 1: We houden het bestaande areaal van hoogstamboomgaarden in Haspengouw op semi-dynamische wijze in stand:

- Natuur- en erfgoedwaarden zijn vaak vertegenwoordigd in hoogstamboomgaarden met een zekere ouderdom en ontwikkeling of kunnen gebonden zijn een bepaalde locatie (bijvoorbeeld historische boomgaard bij een hoeve). Om deze waarden te garanderen, behouden we (bepaalde zones met) deze waardevolle hoogstamboomgaarden op korte en middellange termijn op dezelfde locaties. Deze locaties kunnen langzaam verschuiven in tijd en ruimte en zijn op lange termijn bekeken niet allen absoluut.
- Op andere plaatsen gaan we flexibel om met de locatie van hoogstamboomgaarden en volgen deze de bestaande landschapsdynamiek: Op de ene plaats verdwijnen hoogstamboomgaarden, op andere geschikte plaatsen kunnen nieuwe hoogstamboomgaarden worden aangeplant.

Acties

Om deze ambitie te realiseren moet in eerste instantie de werkelijke oppervlakte van de hoogstamboomgaarden in Haspengouw bepaald worden (3). Hiervoor is het belangrijk om eerst een **duidelijke definitie** vast te leggen van wat we precies verstaan onder een hoogstamboomgaard (3,4,6) en daarna moeten we, volgens een duidelijk vooraf bepaald protocol de bestaande hoogstamboomgaarden **inventariseren** (1, 2, 3, 5, 6, 7). De inventarisatie moet **multidisciplinair** gebeuren (7) en mag niet louter een erfgoedinventaris zijn. Deze inventarisatie kan als startbasis dienen voor een hoogstamboomgaardboekhouding (8) waarin bijgehouden wordt welke hoogstamboomgaarden behouden blijven, verdwijnen en aangeplant worden.

Om het behoud van bestaande hoogstamboomgaarden te verzekeren moet er een **afwegingskader voor het verlenen van kapvergunningen** komen (20, 22). Hier moet op Vlaams niveau een eenduidig standpunt ingenomen worden, want gemeenten ervaren nu soms tegenstrijdige adviezen. Door het invoeren van een **meldingsplicht voor het kappen van hoogstamboomgaarden** (27) kan de boomgaardenbalans opgevolgd worden en krijgen gemeenten de mogelijkheid om dit vergunningsplichtig te maken. Aan het vergunningenbeleid moeten we een **handhavingsrichtlijn** (23) koppelen. We moeten de **handhaving** ernstig nemen en verplichtingen op heraanplant of (fysieke) compensatie opvolgen (16-23). De hogere overheden moeten de **gemeenten ondersteunen bij het vergunningenbeleid** (26) door middel van informatiecampagnes die voor bewustwording zorgen en expertise (25-26).

De meeste hoogstamboomgaarden zijn in het bezit van landbouwers. Door het voeren **actieve rondetafelgesprekken met landbouwers** (56) kunnen we deze groep op maat benaderen. Een gespecialiseerde persoon, bijvoorbeeld de bedrijfsplanner, kan op maat van elk bedrijf adviseren waar hoogstamboomgaarden te behouden en/of te herlokalisieren en op welke manier dit het best past in de bedrijfsvoering.

AMBITIE 2: We zoeken actief naar (nieuwe) locaties waar hoogstamboomgaarden een plek kunnen krijgen:

We hanteren een 'hoogstamboomgaardenreflex' bij het ontwerp en aanleg van open(bare) ruimtes zoals parken, begraafplaatsen, etc.

Acties

Om te bepalen welke locaties geschikt zijn voor het inbrengen van nieuwe hoogstamboomgaarden kunnen we een **potentiekaart** (12-15) opmaken. Hiervoor kunnen we verschillende criteria hanteren zoals het lokaliseren van individuele hoogstamfruitbomen, als restanten van historische boomgaarden (12), zichtlocatie, bodem,... We kunnen deze kaart gebruiken om **gericht eigenaars aan te spreken** en warm te maken voor het planten van een nieuwe hoogstamboomgaard (14), maar ook voor het realiseren van fysieke compensatie voor hoogstamboomgaarden die verdwijnen (= ambitie 1).

Daarnaast kunnen we in **elk dorp één publieke hoogstamboomgaard** inrichten waarbij de gemeente van het fruit een eigen sap kan produceren om zo de bewustwording en het draagvlak voor behoud van hoogstamboomgaarden te vergroten (31, 32)

AMBITIE 3: We zetten hoogstamboomgaarden in als streekeigen oplossing voor maatschappelijke uitdagingen en wensen in Haspengouw:

We stimuleren het behoud en de aanplant van hoogstamboomgaarden om bepaalde maatschappelijke uitdagingen, zoals klimaatadaptatie, erosiebestrijding, en dergelijke het hoofd te bieden. Daarnaast kunnen boomgaarden maatschappelijke wensen vervullen, zoals groene woonomgevingen, recreatieruimte, etc.

Acties

We zetten in op het **gericht aanplanten van hoogstamboomgaarden in functie van natuurverbindingen** (29), bijvoorbeeld door **integratie van hoogstamboomgaarden in het Fruitspoorproject** (28) en op die manier werken we aan een **boomgaardennetwerk** in functie van toerisme, leefbaarheid van dorpen enz. (30).

AMBITIE 4: We zoeken oplossingen voor het voorkomen en bestrijden van moeilijk beheersbare ziektes en plagen:

We ondersteunen onderzoek naar verspreiding van ziektes, ontwikkeling van resistente rassen en (natuurlijke) bestrijding van ziektes en plagen in laagstam- en hoogstamboomgaarden. Waar mogelijk

gebruiken we de kwaliteiten van hoogstamboomgaarden (genetisch materiaal, ecologisch evenwicht,...) binnen deze onderzoeken.

Acties

We verlenen **technische steun** aan eigenaars bij het aanplanten, onderhoud en bestrijden van ziektes in hoogstamboomgaarden (37).

Een belangrijk aandachtspunt bij het voeren van een goed beheer is zorgen voor het oogsten van het fruit. Dit is van belang voor o.a. ziektebestrijding, behoud van waardevolle graslandvegetaties en genereren van draagvlak voor het behoud bij de bevolking. Oogsten kunnen we stimuleren door het invoeren van een **centraal georganiseerd oogststelsel** (57). Een mooi voorbeeld hiervan is het project 'Not far from the tree' uit Toronto waar een team vrijwilligers fruit oogst bij eigenaars en de opbrengst verdeeld wordt onder eigenaars, plukkers en lokale sociale economie. In Haspengouw bestaat al het 'goedgeplukt'-platform waar eigenaar en plukkers elkaar kunnen vinden. Dit gebeurt nu één-op-één via onderlinge afspraken en kan nog verder uitgebouwd worden.

2.2 Beheer

AMBITIE 5: We ondersteunen een gepast beheer op maat van het doel en de waarde van de hoogstamboomgaarden

Een goed beheer gaat om meer dan enkel zorg voor de bomen (snoeien). Ook graslandbeheer, beheer van de omringende haag, toegangshekken, en dergelijke maken integraal deel uit van een goed hoogstamboomgaardenbeheer. Wat als een 'goed' beheer beschouwd wordt, is afhankelijk van het doel van de hoogstamboomgaard. Zowel het 'traditioneel' beheer (in functie van productie en opbrengst) als een natuur- en/of erfgoedgericht beheer vallen hieronder. Dit zijn verschillende vormen van beheer met andere voorwaarden en vereisten. Toch hoeft het ene doel het andere niet (volledig) uit te sluiten. Daarom moedigen we ook een combinatie van verschillende beheervormen aan: een productiegericht beheer met aandacht voor natuurwaarden of een natuur/erfgoedgericht beheer met aandacht voor oogstverwerking.

We maken een **multidisciplinaire inventaris** van hoogstamboomgaarden op (7) en brengen via bijkomend onderzoek de **verschillende waarden** zoals natuurwaarden, erfgoedwaarde, toeristisch-economische waarde en landbouw-economische waarde in kaart (11). Daarnaast inventariseren we ook **beheersfactoren zoals ouderdom, snoei- en maaibeheer**,... (9). Op basis van deze inventarisatie en onderzoeken kunnen we **hoogstamboomgaardlabels** definiëren, zoals bv. een natuurkwaliteitslabel (10) waaraan we beheersmaatregelen kunnen koppelen.

We garanderen voor alle hoogstamboomgaarden een **minimumbeheernorm** (snoeien, maaien, oogsten), door middel van handhaving (24).

Een belangrijk aspect om een goed beheer van de Haspengouwse hoogstamboomgaarden te realiseren is het bieden van voldoende **technisch-inhoudelijke ondersteuning (D)** en **financiële ondersteuning van eigenaars en beheerders (E)**. Technisch-inhoudelijke ondersteuning kunnen we bieden door, bv. het inrichten van opleidingen voor het onderhoud (36) en het bieden van technische ondersteuning bij aanplant en onderhoud (34, 36). Financiële ondersteuning kan op verschillende manieren uitgewerkt worden: door fiscale maatregelen of subsidies (45, 52), door middel van een uniform subsidiesysteem (42, 43) dat bv. gekoppeld is aan de waarde van de hoogstamboomgaard (41), of een systeem dat differentieert op basis van de locatie en/of de doelgroep (38-40, 46-48, 50)

AMBITIE 6: Bij het beheer van hoogstamboomgaarden besteden we aandacht aan zowel positieve als negatieve effecten op de professionele (laagstam)teelt.

- Door de grotere biodiversiteit in hoogstamboomgaarden, komen hier meer bestuivers en predatoren van ziektes en plagen voor dan in de intensieve laagstamteelt. Waar mogelijk schakelen we hoogstamboomgaarden in ter ondersteuning van de professionele fruitteelt (functionele agrobiodiversiteit).
- In hoogstamboomgaarden in de buurt van laagstamboomgaarden werken we mee aan het onder controle houden van ziektes en plagen die de professionele teelt kunnen schaden. Dit vereist onder andere regelmatige controles om ziektehaarden tijdig op te sporen, opruimen van afgevallen fruit, regelmatig snoeien van meidoornhagen, ... Ook drastische maatregelen, zoals het rooien van bomen met *Little Cherry Virus*, moeten indien nodig genomen worden.

Acties

Om deze ambitie te realiseren moet er **onderzoek** komen **dat het belang van hoogstamboomgaarden voor landbouwers bewijst** (59) en daarna moeten bv. **de bedrijfsplanners de voordelen van hoogstam voor laagstam ook communiceren** en kenbaar maken aan landbouwers (58).

2.3 Beleid

AMBITIE 7: We voeren samen met alle betrokken beleidsdomeinen en -niveaus een onderling afgestemd structureel stimulerend basisbeleid voor hoogstamboomgaarden met gedeelde verantwoordelijkheid:

- We ondersteunen hoogstamboomgaarden op maat van hun doel en gebruik van hoogstamboomgaarden (bijvoorbeeld natuurgericht beheer, weiland, sociaal gebruik...). Dit kan opgenomen worden binnen sectorale maatregelen en beleid, maar onderlinge afstemming is vereist;
- We verankeren stimulerende maatregelen die nodig zijn om een verdere achteruitgang van het hoogstamboomgaarden areaal te stoppen en een duurzaam behoud op lange termijn te verzekeren zoals:

- Ondersteuning van beheermaatregelen zoals (achterstallig) snoeiwerk, graslandbeheer, inboeten,...
- Ondersteuning van traditioneel gebruik (veeteelt en fruitproductie);

We houden de stimulerende maatregelen in eerste instantie eenvoudig en transparant met een minimum aan administratieve lasten (zowel voor eigenaars als administratie). Dit betekent dat in heel Haspengouw dezelfde voorwaarden gelden. Na evaluatie kan in een later stadium het basisbeleid verder verfijnd worden door bijvoorbeeld gebiedsgericht te differentiëren;

Acties

Een stimulerend beleid betekent het voorzien van de nodige **financiële ondersteuning** (E). Dit kan op verschillende manieren (zie ook onder ambitie 5). Cruciaal is het op elkaar afstemmen van de verschillende ondersteuningsmaatregelen. Controle op naleven van afspraken is nodig, maar de **sancties moeten proportioneel zijn** (78), anders gaan eigenaars geen beroep (meer) willen doen op de maatregel.

Faciliteren van subsidie-aanvragen voor eigenaars/gebruikers kan bijvoorbeeld door een **gecentraliseerde aanspraak op subsidies** (61). Dit kan gebeuren via een **coördinatiecentrum voor hoogstamboomgaarden** (H) in de streek. Dergelijk coördinatiecentrum kan, een ruime taakstelling krijgen: zoals **loketfunctie** (62,63, 64) , **kenniscentrum** (63, 64), **intergemeentelijk samenwerkingsverband** rond hoogstamboomgaarden (65) enz... Dit coördinatiecentrum moet het sectorale en lokale overstijgen, maar tevens makkelijk aanspreekbaar zijn voor eigenaars, gemeenten, verenigingen,... Het Regionaal Landschap Haspengouw en Voeren lijkt de meest geschikte locatie om dit onder te brengen (63,64).

Om de fruitproductie te ondersteunen moeten we inzetten op de afzetmarkt (F). Dit kan door het actief **ondersteunen van verwerkingsinitiatieven** (53) of een **structurele afname van hoogstamfruit** (54) te voorzien. Commerciële afzet is makkelijker als er voldoende productie is. Dit kunnen we kunstmatig realiseren door een voor zekere **uniformisering van soorten bij producenten** te zorgen (55). Daarbij is het nodig om producenten goed te informeren over nieuwe soorten, manieren van aanplanten, mogelijke inkomsten en afzetmarkten, enzovoort.

AMBITIE 8: We voeren een aanvullend flexibel projectmatig beleid rond hoogstamboomgaarden:

We ondersteunen en stimuleren innovatie, creativiteit en bottom-upinitiatieven via projecten zoals:

- alternatief en sociaal gebruik van hoogstamboomgaarden;
- zoeken naar (alternatieve) economische invullingen en financieringsmodellen;
- educatie- en sensibilisatie ten behoeve van draagvlakverbreding;
- initiatieven die inspelen op maatschappelijke veranderingen.

Het projectmatig beleid vult het structureel beleid aan. Succesrecepten uit het projectmatig beleid kunnen in een later stadium deel gaan uitmaken van het structureel beleid.

Het inrichten van **dorpsboomgaarden** (31), kan het draagvlak voor hoogstamboomgaarden verhogen. Deze boomgaarden kunnen zowel een sociale als educatieve functie vervullen, bv. als **attractieboomgaard** die de aandacht vestigt op oude rassen (67), en/of ze zouden kunnen fungeren als 'testlabo' voor alternatieve functies en economische invullingen, bijvoorbeeld door het produceren van dorpssap (31).

Projecten die het **gebruik van oude rassen stimuleren** (J) zorgen zowel voor het behoud van deze rassen, als bewustwording bij de bevolking. Zulke projecten kunnen heel diverse vormen aannemen zoals **educatieve projecten rond oude culinaire gebruiken** (73), introduceren van '**nieuwe**' **fruittradities** via immigranten (74), het organiseren van een **gastronomische wedstrijd** (76), het inrichten van **restaurantboomgaarden** (75)...

Verhogen van het draagvlak kunnen we het best realiseren via **gerichte communicatie-acties** (I), bijvoorbeeld door middel van het afleggen van **adviesbezoeken aan eigenaars** en hen op de hoogte houden via een **nieuwsbrief** (69)

3 BELANGRIJKSTE ACTIES: STAPPENPLAN

Uit de impactscore bleken dit de belangrijkste 5 acties te zijn

- Uitwerking van een vergunningskader en handhaving (35)
- Opmaak van een hoogstamboomgaardinventaris (29)
- Opstarten van een hoogstamboomgaardloket (26)
- Financiële ondersteuning voorzien voor beheersmaatregelen (19)
- Centraal georganiseerd oogststelsel naar analogie met 'Not far from the tree' (13)

In fase 4 en 5 van de workshop bekeken de deelnemers wie dit de volgende 5 jaar kan opnemen en welke stappen er nodig zijn.

Uitwerking van een vergunningskader en handhaving

Het vergunningsbeleid is ondergebracht bij Ruimtelijke Ordening, dus ook het kader voor vergunningen en handhaving wordt best hier uitgewerkt. Het kader vereist onderlinge afstemming tussen alle sectoren die het vergunningsbeleid rond hoogstamboomgaarden kunnen beïnvloeden (natuur, landbouw, erfgoed).

Belangrijke stappen zijn:

- Duidelijk stellen van definities
- Afwegingskader/Beslissingsschema voor gemeenten: zij ervaren nu tegenstrijdigheid in adviezen.

- Handhaving onderbrengen in 1 sector, en niet, zoals nu, verspreid over verschillende beleidsdomeinen en -niveaus.

Opmaak van een hoogstamboomgaardinventaris

Gezien dit het logisch vervolg is van het onroerenderfgoedrichtplan, wordt dit best getrokken vanuit Onroerend Erfgoed. Het is wel belangrijk dat het een multisectorale en niet louter een erfgoedinventaris wordt. Meewerking van beleidsdomeinen als natuur, landbouw, toerisme,... zijn dan ook noodzakelijk.

Belangrijke stappen:

- Duidelijke definities opstellen van (verschillende types) hoogstamboomgaarden en beheervormen
- Protocol opstellen voor de inventarisatie: welke factoren nemen we mee en hoe
 - O.a. informatie met betrekking tot kwaliteit
 - Informatie m.b.t. eigenaars (bv: welke eigenaars ervaren het onderhoud als problematisch)
 -
- Desktoponderzoek
 - Welke informatie kunnen we halen uit bestaande data (BWK, erfgoedinventaris, landbouwaangiftes,...)
 - Automatische beeldherkenning bv. via Drone Valley of VITO
- Voldoende personeel en/of vrijwilligers voorzien voor terreininventarisaties

Opstart van een hoogstamboomgaardloket

Kan als vervolgetraject op het richtplan ook vanuit Onroerend Erfgoed getrokken worden. Onderbrenging gebeurt bij voorkeur onder het Regionaal Landschap.

Belangrijke stappen:

- Opmaken van een duidelijke taakomschrijving:
 - vertrekken van de taakstelling van een bosgroep: het is belangrijk om via dit centrum ook een netwerk van eigenaars en beheerders op te bouwen
- Mandaat geven
- Financiering voorzien!!!

Financiële ondersteuning voor beheersmaatregelen

De expertise rond beheersmaatregelen en het afstemmen van verschillende maatregelen op elkaar zit bij de VLM. Zij kunnen dit samen met alle bevoegde instanties best opnemen.

Belangrijke stappen:

- Nagaan of er een sectoroverschrijvende subsidiepot kan aangelegd worden voor het financieren van dergelijke maatregelen. Ook Toerisme zou hieraan moeten bijdragen.

Centraal georganiseerd oogststelsel naar analogie met 'Not far from the tree'.

Dit sluit aan bij het goedgeplukt-platform van het Regionaal Landschap en kan dus best van daaruit verder uitgewerkt worden.

Belangrijke stappen:

- Pas starten na opmaak inventaris
- Oogstploegen naar analogie met knotploegen samenstellen
- Marketing!! (bv. Blueberry Fields)

4 QUICK-WINS

Tijdens de laatste fase van de workshop formuleerden de deelnemers quick-wins. De randvoorwaarden hiervoor waren: acties die relatief snel en gemakkelijk gerealiseerd kunnen worden en tot een zichtbaar resultaat leiden.

De meeste acties hebben betrekking op **gerichte communicatie** (I) zoals zorgen voor een **positieve beeldvorming** rond hoogstamboomgaarden (70) door regelmatig te **communiceren over de voortgang** van de grotere acties (70), **marketingfilmpjes** (71) en het **in de kijker zetten van goede voorbeelden** (72). Daarbij is het belangrijk de verschillende communicatiekanalen van alle partners op elkaar af te stemmen en maximaal in te zetten (72).

Andere acties zetten vooral in op het **culinaire aspect** van hoogstamboomgaarden (I) zoals het organiseren van een **wedstrijd voor restaurants** om een menu met oude streekeigen rassen op tafel te zetten (76) of het stimuleren van **restaurantboomgaarden** (75) die toelaten exclusieve gerechten op de kaart te zetten.

Andere quick-wins zijn **gratis aanplantacties** (33) zoals in het project van het Regionaal Landschap al eerder gebeurde.

5 VERDERE STAPPEN

Dit was voorlopig de laatste workshop. Vanaf nu concentreren we ons op de opmaak van het administratieve dossier van het onroerenderfgoedrichtplan (de visie), die we nog deze legislatuur ter goedkeuring willen voorleggen aan de minister en de Vlaamse Regering. Na goedkeuring gaan we verder met de opmaak van het actieprogramma. Wanneer en hoe we dit gaan aanpakken is op dit moment nog niet duidelijk, maar we houden jullie op de hoogte!

6 TABEL MET ACTIES

Nummer	Geformuleerde acties	Cluster	Locatie (blad)	Aantal Stickers
A Inventarisatie en waardering				
1	Opmaak inventaris		Tafel	
2	verdere inventarisatie		Tafel	
3	definitie en inventaris van hoogstamboomgaarden met een onderdeel waardevolle hoogstamboomgaarden (= te behouden) voor heel Haspengouw		Tafel	
4	werkelijke oppervlakte van hoogstamboomgaarden vastleggen als startbasis en bepalen wat hoogstamboomgaard is	inventaris	beleid	(1) 29
5	Inventarisatie: kartering + bepaling kwaliteit - automatisatie - resterende bomen	inventaris	beleid	(2) 29
6	Opmaak van een duidelijke definitie en inventaris van hoogstamboomgaarden	inventaris	beleid	(18) 29
7	multidisciplinaire inventarisatie (niet louter erfgoed) van hoogstamboomgaarden in Haspengouw voor besturen en beleidsmakers, door studenten,...	inventaris	beleid	(8) 29
8	Boekhouding van het areaal die bijgehouden wordt door een overheidsadministratie waarin de te behouden, de verdwenen en de nieuw aangeplante hoogstamboomgaarden geregistreerd worden. De som hiervan moet constant blijven		Behoud	11
9	waardering van hoogstamboomgaarden op basis van ouderdom (oud, gemengd, jong), beheer (snoei, pluk, maaien),...		Tafel	
10	natuurkwaliteitslabel voor bestaande hoogstamboomgaarden met graslandwaarde, fauna (eikelmuis, vleermuizen, steenuil, wilde bijen, vlinders, loopkevers) en flora (pinksterbloemen, margriet, knoopkruid, scherpe boterbloem)		Tafel	
11	Bijkomend onderzoek naar natuurwaarden, erfgoedwaarden, toeristisch-economische waarde en landbouw-economische waarde van hoogstamboomgaarden		Tafel	
12	identificeren van individuele bomen die overblijven als potentiële locatie voor nieuwe boomgaarden		Tafel	
13	Vastleggen van gebieden/terreinen met (potentie voor) hoogstamboomgaarden		Tafel	

14	voorkeurlocaties voor nieuwe hoogstamboomgaarden karteren op basis van criteria (zichtlocatie, bodem, landbouw,...). Dit kan gebruikt worden om eigenaars aan te spreken (portefeuille aan kansen) en om fysieke compensatie te realiseren bij kap van hoogstamboomgaarden	Potentiekaart	Behoud	(7) 11
15	Potentiekaart voor hoogstamboomgaarden: afwegingskader waar nieuwe aanplant voor open ruimte (voorbeeld ijl, in groepjes, verspreid) in afgebakende gebieden/ad hoc/voorafgaand advies ANB - opnemen van aanplantcriteria: op helling? In graslanden met hp*?, rode percelen (verbod op scheuren)	Potentiekaart	Beleid	(4) 11
B Vergunningskader en handhaving				
16	meer druk leggen bij gemeentebesturen voor handhaving in functie van natuur, klimaat en erfgoed		Tafel	
17	meer handhaving voor iedereen overal		Tafel	
18	stoppen van verwijderen, handhaving ernstig nemen door overheden		Tafel	
19	handhaving door de overheid in heel Haspengouw	vergunningskader en handhaving	Behoud	35
20	Afwegingskader opmaken voor gemeenten in het kader van het afleveren van vergunningen en handhaving	vergunningskader en handhaving	Behoud	(5) 35
21	Controle op heraanplantverplichting (vanuit erfgoed?)	vergunningskader en handhaving	Behoud	(15) 35
22	Kader voor vergunningsadvies in functie van een boomgaardenbalans met betere handhaving en opvolging in functie van behoud	vergunningskader en handhaving	Behoud	(11) 35
23	Wat met hoogstamboomgaarden in woongebied (prioritair!) <--> landbouw. Opmaken van een handhavingsrichtlijn met controle op heraanplant en of compensatie	vergunningskader en handhaving	Behoud	(4) 35
24	Minimaal onderhoud in agrarisch gebied handhaven: maaien van de ondergroei, snoeien en oogsten		Beheer	2
25	complexe werking van het omgevingsloket - kappen zonder vergunning/compensatie --> informatiecampagne	vergunningskader en handhaving	Behoud	(1) 35
26	sterke ondersteuning (expertise - bewustwording - afwegingskader) voor gemeenten		Tafel	
27	kap van hoogstamboomgaarden/fruitbomen meldingsplichtig maken		Tafel	
C Gerichte aanplanten/behoudsacties				
28	landschappelijke integratie van hoogstam in het project fruitspoor en andere NVB o.a. via aankoop en aanplant	Provincie	Beleid	(7) 10

29	hoogstamfruitbomen aanplanten in functie van natuurverbindingsgebieden (i.f.v. bepaalde soorten)		Tafel	
30	verbinden van boomgaarden tot een netwerk in functie van toerisme en leefbaarheid van dorpen (uitwisselen diensten, sociaal aspect bevolking)		Tafel	
31	1 publieke boomgaard per dorp inrichten met eigen sapje e.d. --> betrekken van dorpsbewoners zorgt voor lokaal draagvlak		Behoud	8
32	één publieke boomgaard		Tafel	
33	aanplantactie waarbij de bomen gratis gegeven worden		quick-wins	
D Inhoudelijke en/of technische ondersteuning bij het beheer				
34	Permanente steun en begeleiding bij beheer		Tafel	
35	onderhoud van het bestaande areaal aanpakken		Tafel	
36	opleidingen voorzien voor onderhoud		Behoud	3
37	Technische begeleiding: bij planten + onderhoud en ziektebestrijding		Beleid	
E Financiële ondersteuning				
38	steun voor hoogstamboomgaarden in hotspots - open landbouwfruitgebied		Tafel	
39	Financiële ondersteuning voor eigenaars en gebruikers (particulier en landbouwer)		Tafel	
40	Financiële ondersteuning voor landbouwers met boomgaard		Tafel	
41	Vergoeding geven o.b.v. waardering van de boomgaard		Tafel	
42	meer uniforme subsidies (particulier, landbouw), overal (agrarisch, natuur,...)		Tafel	
43	meer uniforme subsidies (particulieren, landbouw,...), intergemeentelijk, overal! (agrarisch, natuur), uitdovend? Puntensysteem	Financiële ondersteuning	Beleid	19
44	hoogstamboomgaarden opnemen in nieuw GLB		Tafel	
45	fiscaal/belastingsvoordeel voor hoogstameigenaars en opneming in GLB voor landbouwers		Beleid	11
46	subsidies met verschillende insteken: landbouwers, eigenaars, lokale overheden, natuurboomgaarden,...			
47	verschillende steunmaatregelen in functie van locaties van hoogstamboomgaarden (hotspots, openbaar domein, landbouwgebied), in het kader van een dynamisch landschap	Financiële ondersteuning	Beleid	(3) 19
48	subsidies voor aanleg en behoud, voor particulieren, landbouwers en natuurverenigingen, overal of in afgebakende gebieden		Tafel	
49	steun voor een permanent beheer naar de ontwikkeling van duurzame bomen toe		Beheer	10

50	stimulerend beleid (premie/subsidie) voor particulieren in woongebied en landbouwers in natuurgebied	Financiële ondersteuning	Beleid	(9) 19
51	Hogere subsidies voor particulieren en lokale besturen in alle gebieden	Financiële ondersteuning	Beleid	(5) 19
52	Financiële ondersteuning door subsidies en fiscale maatregelen voor eigenaars en gebruikers - op vrijwillige basis (stimulerend) in bestaande boomgaarden	Financiële ondersteuning	Beleid	19
F Ondersteunen van producenten en landbouwers (ifv behoud, verwerking en afzet)				
53	Actieve ondersteuning van verwerkingsinitiatieven (opstart)		Tafel	
54	structurele afname van hoogstamfruit voor alle eigenaars overall		Tafel	
55	Informatie over: nieuwe soorten, welke aanplanten, waar/hoe, wat zijn de mogelijke inkomsten --> ook kijken ifv productie, zekere uniformisering bij producenten = schaalvergroting --> afzet van productie verzekeren: steun geven bij het aanplanten	De boer op	Behoud	(3) 12
56	Actieve ronde tafelgesprekken met landbouwers voor het behoud van of herlocalisatie van hoogstammen in functie van landbouw via beheersovereenkomsten, erfbeplanting,... idealiter gebeurt alles door één persoon (bv. bedrijfsplanner)	De boer op	Behoud	(9) 12
57	"Not far from the tree": project rond fruit in Toronto waar de oogst van fruit gebeurt door vrijwilligers: 1/3 van de opbrengst gaat naar eigenaars, 1/3 naar plukkers en 1/3 wordt geleverd aan sociale lokale economie die het fruit verwerkt --> kan gekoppeld worden aan oogstplicht https://notfarfromthetree.org/		Behoud	13
58	voordelen van hoogstam voor laagstam communiceren (bedrijfsplanner?)		quick-wins	
G Onderzoek en projecten				
59	onderzoek die het belang van hoogstamboomgaarden voor landbouwers bewijzen		Tafel	
H Coördinatiecentrum hoogstamboomgaarden				
60	Hoogstamboomcoördinator		Tafel	
61	gecentraliseerde aanspraak op subsidies (advies en beheer)		Tafel	
62	Eén aanspreekpunt voor vragen en antwoorden	coördinatiecentrum	Behoud	
63	coördinatiecentrum voor heel Haspengouw rond hoogstamboomgaarden voor eigenaars, gemeenten, verenigingen en afnemers. Bij voorkeur geïntegreerd in het Regionaal Landschap Haspengouw en Voeren	coördinatiecentrum	Behoud Beheer Beleid	(19) 26

64	neutraal boomgaardenloket/aanspreekpunt in de streek - kennis centraliseren	coördinatiecentrum	Behoud Beheer Beleid	(1) 26
65	intergemeentelijke samenwerking rond hoogstam - over de gemeentelijke grenzen denken --> landschappelijke samenwerking --> provinciale rol? - Masterplan	Provincie	Beleid	(3) 10
I Gerichte communicatie				
66	positieve beeldvorming in de streek van hoogstam: informatie en communicatie		Tafel	
67	toeristisch centrum - attractieboomgaard met oude variëteiten om aandacht te richten op hoogstam		Tafel	
68	werken aan omslag: belang van hoogstamboomgaarden in Haspengouw belichten		Tafel	
69	Alle eigenaars opsporen en met een nieuwsbrief regelmatig sensibiliseren + adviesbezoeken afleveren	coördinatiecentrum	Behoud Beheer Beleid	(5) 26
70	positieve communicatie op regelmatige basis over wat we allemaal doen rond hoogstamboomgaarden		quick-wins	
71	marketingfilmpjes maken		quick-wins	
72	goede voorbeelden in kaart brengen en communiceren --> communicatie tussen alle meewerkende organisaties afstemmen		quick-wins	
J Vergeten' fruit - culinair erfgoed				
73	soorten behouden door het gebruik te behouden bv. stoofperen in de oven (Oud Limburgs gebruik)		Tafel	
74	Superdiversiteit als kans zien: wat doen andere nationaliteiten met fruit - zij hebben mogelijk ook gerechten voor specifieke rassen		Tafel	
75	Restaurantboomgaarden: vgl. met eigen wijngaarden, pronken met streekeigenheid		quick-wins	
76	gastronomie met zeldzame rassen: wedstrijd rond lokale producten organiseren		quick-wins	
K Andere				
77	stop aanleg laagstamplantages in landschappelijk waardevol agrarisch gebied, want laagstamtelers dulden geen hoogstam in de buurt, beleid van de meeste gemeenten zijn niet 'mee' met het verhaal		Tafel	
78	Wetgeving niet te streng maken en santies moeten proportioneel zijn: bv. Als je nu haag aanplant van 50 m en door omstandigheden gaat 1 m kapot, dan worden subsidies voor volledige 50 m afgepakt: dit werkt contraproductief		Behoud	3